

PREDAREA - ÎNVĂȚAREA ISTORIEI ȘI NOILE TEHNOLOGII DE INFORMARE ȘI COMUNICARE

MIHAI STAMATESCU*

NOILE TEHNOLOGII DE INFORMARE ȘI COMUNICARE ȘI ȘCOALA

Cunoașterea și utilizarea noilor tehnologii de informare și comunicare (NTIC)** înseamnă astăzi o componentă importantă a procesului de socializare a indivizilor. Noile tehnologii din domeniul comunicării sunt implicate în viața cotidiană mai mult decât ne puteam imagina în urmă cu zece ani. Modul în care ne facem cumpărăturile sau accesăm o bibliotecă aflată la mare distanță, felul în care compostăm biletul în autobuz, ne scriem și ne trimitem scrisorile sau ne implicăm în afaceri bursiere, totul este profund marcat de o tehnologie față de care reacțiile noastre sunt dintre cele mai diverse, întinse într-un spectru ce evoluează de la fobie la dependență. Cu siguranță prezența acestei tehnologii remodelează comportamentul individual și colectiv, redefinesc relațiile de comunicare, atentează la verticala ierarhiilor și a autorității, dezvoltă raporturi sociale noi, provoacă atitudini și sentimente. Nu în ultimul rând, solicită o nouă abordare a educației, din perspectiva socializării indivizilor integrați prezenței și aportului cotidian al NTIC. Școala contemporană din România sau de aiurea se află astăzi în fața unei provocări comparabilă, poate, cu invenția tiparului și răspândirea cărților în secolul al XV-lea și în următoarele. Ne aflăm în fața unei noi frontiere în evoluția sistemelor educaționale și de învățământ când, după mai bine de o sută de ani de învățământ bazat pe repetitivitate, supunere și punctualitate, suntem în situația de a remodela educația în funcție de valorile și principiile implicate de utilizarea extinsă a tehnologiilor moderne de comunicare. Din păcate sau din fericire, reinventarea școlii ține de ceea ce se cheamă "durată lungă" a timpului. De ce din păcate? Pentru că tradiționalismul face parte din confortul moral și intelectual în care se desfășoară zilnic orice sistem educațional și orice atentat la valorile și principiile sale întâmpină o rezistență foarte eficace. De ce din

---

*Mihai Stamatescu - profesor, Casa Corpului Didactic - Mehedintzi.

**Sintagma "noile tehnologii de informare și comunicare" (NTIC) se referă la noile forme de comunicare ale anilor '90: Internet, CD-ROM, software educațional. În continuare se va folosi și formula "tehnologii de informare și comunicare" - TIC

fericire? Probabil din aceleași motive pentru cei care se tem. Mai devreme sau mai târziu școala va trebui să se adapteze acestui nou fenomen social, deoarece riscurile neimplicării în această schimbare se vor exprima în distanțe culturale și de civilizație. Primele semne ale impactului pe care utilizarea NTIC le are în școală au apărut deja. Deocamdată ele înseamnă doar o redefinire a rolurilor profesorului și elevului în același mediu școlar, o nouă perspectivă a raportului dintre individ și informație, o revizuire a practicilor didactice și pedagogice și a sistemului de evaluare. De asemenea există preocupări pentru reformularea idealurilor educaționale, pentru personalizarea educației, pentru maximizarea influențelor pozitive, dar și pentru **reducerea implicațiilor negative asupra grupului sau individului**. În domeniul ISTORIEI ca disciplină școlară utilizarea NTIC va produce schimbări semnificative atât în planul didacticii și al evaluării, cât și în cel al dobândirii, evaluării, utilizării și valorificării informației cu caracter istoric.

IMPACTUL NTIC ÎN CERCETAREA ISTORICĂ

Istoria tradițională este esențialmente narativă: ea reconstituie fapte și evenimente, realizează șiruri cronologice și observă relații de cauzalitate, cel mai adesea, univoce. Rezultatul este o istorie cantitativă, prezentată dintr-o singură perspectivă, a cărei "obiectivitate" este justificată prin sursele documentare la care apelează.

Astăzi, din ce în ce mai numeroși sunt istoricii care recunosc că acest model de a scrie istoria nu oferă imaginea complexității faptelor, evenimentelor și fenomenelor istorice și nu ține seama de perspectivele multiple din care poate fi abordat un eveniment sau o situație istorică. Mai mult, se estimează că într-o societate ce evoluează de la "masificare" spre "segmentare", istoria narativă are foarte puține șanse de a mai exercita influențe asupra valorilor, ideologiilor și opțiunilor sociale și individuale ale cetățenilor.

La începutul anilor '90 s-a constatat fragmentarea și diversificarea câmpului de interes al istoricului către domenii noi (publicitatea, mediul, "frica", hrana, dragostea, stresul, etc). precum și formularea unei noi paradigme opusă istoriei tradiționale, narative și cantitative. Noua paradigmă a cunoașterii istorice este aceea a unei istorii transversale sau comparate. Din această perspectivă, prin comparație cu paradigma narativă, istoricul trebuie să-și redefinească conceptele de bază, să-și rafineze tehnicile de cercetare, să fixeze riguros metodele de comparare sistematică în spațiu și timp și să enunțe cu claritate ipotezele de lucru. Dacă până acum dificultatea accesului la sursele documentare era un obstacol major în practicarea unui astfel de demers, cercetarea fiind apanajul câtorva inițiați aflați în preajma bibliotecilor, arhivelor sau a centrelor de documentare, acum NTIC oferă o nouă

situație: accesarea rapidă a informației primare sau secundare din orice punct cu posibilitatea de a trata "on line" sursele istorice (arhive, baze de date, presă, cărți de referință etc) precum și actualizarea rapidă și ancorarea permanentă în cotidian. Posibilitățile de comunicare, de analiză și de sinteză a informației sunt pe cale să modifice imaginea istoricului coplesit în praful arhivelor. Există deja cataloage bibliografice ce pot fi accesate cu ajutorul calculatorului, microfilme și fișe de arhivă transferate pe suport digital, reviste de specialitate și cărți editate electronic etc.

Această ofertă informațională a creat posibilitatea construirii unor grupuri transnaționale de istorici la care s-au asociat și alte persoane interesate. În acest moment există peste 200 de astfel de grupuri ce cuprind aproape 80000 de persoane din toată lumea. Aceste comunități virtuale de istorici sunt organizate și construite pornind de la interesul comun față de diverse probleme de istorie. Instrumentele de comunicare cele mai frecvente sunt poșta electronică (E-mail) și pagina web, sistemul Internet fiind responsabil de aceste posibilități.

Internet-ul reprezintă o rețea mondială cunoscută și definită ca "world wide web" (www). La nivelul anului 2000 numărul utilizatorilor rețelei Internet a depășit 200 de milioane, din care jumătate se găsesc în SUA și Canada și aproximativ un sfert în Europa. Există în acest moment 1100 de centre (institute, departamente, universități) istorice care dețin pagina web (300 în SUA).

În utilizarea Internet-ului se pot identifica trei faze: 1. Localizarea, accesul și extragerea surselor primare și secundare; 2. Selecția, analiza și organizarea unei baze de date independentă de sursă; 3. Exploatarea și prezentarea informației.

1. O sumară trecere în revistă a momentului actual arată că procedeul catalogării arhivelor în sistem digital este deja practicat în Europa cu rezultate notabile: în Olanda "Netherlands Historical Data Archive" (NDHA), în Marea Britanie "Manchester Information Datasets and Associates Software" (MIDAS) s.a. Funcționează de asemenea proiectul "EURHISTAR - Automation history" care permite accesarea "on-line" a peste 30 de arhive din Europa, printre care cataloagele ministerelor de externe ale Franței și Italiei, arhiva "Jean Monet" etc. Sunt în curs de realizare arhivele sonore și video ale unor posturi de radio, televiziune și agenții de presă. Presa actuală este deja difuzată pe Internet, iar edițiile obișnuite sunt însoțite adeseori de informații oferite printr-un serviciu interactiv de cercetare care permite obținerea unei liste de articole selectate prin invocarea unor termeni, concepte, noțiuni, nume proprii care se regăsesc în conținutul acestora. Această **hemerotecă** se limitează de regulă la o săptămână.

Bazele de date bibliografice și ale lucrărilor de doctorat sunt stocate fie pe CD-ROM (există 2200 de astfel de baze de date), fie pot fi accesate "on-line" (5300 de baze de date). Criteriile de accesare oferă posibilități multiple și ele cuprind: autor, titlu, editor, revistă, an de apariție, loc de muncă al autorului, descriere sau rezumat. "Gabriel" este un serviciu de informare în domeniul ce deservește bibliotecile naționale din Europa. Cărțile de referință sunt produse mai ales pe CD-ROM și sunt destinate specialiștilor dar și publicului larg.

2. Cea de-a doua fază, cea de realizare a unei baze de date independente de sursă, se exprimă prin posibilitatea de a utiliza programe de prelucrare a surselor documentare și de alcătuire de baze de date, la care se adaugă sistemele mai noi de recunoaștere optică ce permit conversia imaginilor grafice în text, de digitalizare audio, video sau foto. Digitalizarea arhivelor a creat o industrie de aplicații informatice adaptate necesităților istoricului. Pe de altă parte sistemele de gestionare a bazelor de date istorice au evoluat simultan cu Internet-ul care a creat noi standarde în realizarea schimbului de informații.

3. Exploatarea și prezentarea informației reprezintă, în fond, obiectivul final al cercetării istorice. Facilitățile oferite de programele informatice pentru realizarea, ameliorarea și difuzarea rapidă a rezultatelor cercetării sunt evidente. Mai mult, articularea grupurilor de lucru transnaționale poate favoriza tendința de omogenizare și globalizare a gândirii istorice. În realitate, diferențele culturale și lingvistice condiționează încă formarea acestor grupuri virtuale de dezbateri și informare.

Toate acestea sunt în stare să modifice natura și obiectivele muncii de cercetare a istoricului? Credeam că da!

În primul rând, accesul la surse creează oportunitatea “democratizării” cercetării, care este dependentă de deciziile de politică tehnologică în care sunt implicați istoricii.

În al doilea rând, prelucrarea surselor și folosirea instrumentelor informatice permite reutilizarea rezultatelor de către comunitate în domenii foarte variate, de la amenajarea teritoriului și până la mediul școlar, educațional. Pentru o bună valorificare publică a rezultatelor este nevoie de standarde de cercetare specifice.

În al treilea rând, trebuie satisfăcută cererea crescândă de informație istorică la nivelul facultăților și universităților, al institutelor de cercetare etc, cerere ce implică un alt nivel de abordare a problemelor de istorie.

În al patrulea rând, dialogul transnațional ar putea să uniformizeze și să simplifice punctele de vedere și în consecință este necesară o redefinire a relațiilor de cooperare.

Și nu în ultimul rând, misiunea pregătirii specialiștilor în domeniul cercetării istorice ce utilizează TIC le revine universităților și trebuie asumată de către acestea:

TIC ȘI PREDAREA-ÎNVĂȚAREA ISTORIEI

Utilizarea Internet-ului și CD-ROM în predarea-învățarea disciplinei ISTORIE este încă în stadiu experimental chiar și în sistemele educaționale avansate din punct de vedere tehnologic. Obligația școlii, aceea de socializare a indivizilor, trebuie însoțită de păstrarea fiabilității și validității resurselor utilizate în vederea atingerii obiectivelor privind educația pentru toleranță și pluralism, înțelegere, încredere mutuală și cetățenie democratică. În acest context este necesară reevaluarea istoriei atât din perspectiva sa de domeniu al cunoașterii, cât mai ales, ca disciplină de învățământ. Se insistă asupra adoptării unei poziții a profesorului de istorie care să considere disciplina în care este specialist ca un ansamblu de activități profesionale

puse la dispoziția elevilor, ca instrumente de orientare a acestora spre învățarea și cunoașterea individuală și spre propria lor formare. Reacția "tehnofobă" a profesorilor, este explicabilă numai prin conservatorismul și comoditatea cotidiană și nu are nici o legătură cu minimele dificultăți pe care le implică utilizarea TIC.

Serviciile oferite profesorului de către NTIC sunt multiple și oarecum similare cu cele pe care NTIC le oferă cercetătorului în domeniu. Există deja o clasificare a mijloacelor informatice în două categorii: "on-line" (Internet-ul spre exemplu) și "off-line" (de exemplu discurile optice compacte) cu posibilitatea cuplării acestora. Utilizarea lor înseamnă reunirea textului, imaginii, sunetului și a mișcării, iar această ofertă pluridimensională nu poate fi decât benefică în înțelegerea unei situații istorice și în motivarea elevilor spre cercetarea și cunoașterea istoriei.

Accesul "on-line" la surse documentare originale ca și la multiplele interpretări ale acestora, posibilitatea unui contact direct cu istorici, cercetători, experți etc., dobândirea de informații ca și difuzarea unor puncte de vedere, oferă șansa cooperării și colaborării, în anumite limite desigur, într-un grup virtual regional, național sau transnațional și creează ocazia de a face o "lectură plurală" a faptelor și evenimentelor istorice. Desigur, discurile optice compacte constituie instrumente mai utile, datorită câmpului restrâns al problematicei pe care o abordează, specializării și selecționării informației pe care o oferă pentru o problemă istorică. Posibilitatea de regrupare a faptelor, situațiilor, evenimentelor în secvențe care ilustrează cauzalitatea și explică acțiunea factorilor schimbării sau conservării unor structuri este o ofertă din care rezultă "mai multe istorii". În consecință, nevoia susținerii pedagogice de către profesor este absolută și indispensabilă. Cum la fel de necesară rămâne și consultarea instrumentelor clasice de informare în domeniul istoriei: cărți de specialitate, articole, ziare, arhive, fonduri muzeistice etc. Este foarte important ca utilizarea TIC să nu devină un scop în sine și ele să rămână instrumente la îndemâna elevului și a profesorului, dar fără să copleșească.

EXIGENȚE PEDAGOGICE

Doi factori exercită o presiune constantă asupra profesorului de istorie în încercarea acestuia de a integra TIC în lecțiile de istorie: a. multitudinea informației care se oferă spre studiu; b. fragmentarea, falsificarea sau deturnarea informației. În acest context necesitățile pedagogice privind utilizarea TIC sunt legate de modul de integrare a informației, de practicile didactice și de evaluare.

Integrarea TIC poate reprezenta mai mult o "ruptură" decât un factor de continuitate în desfășurarea unui demers didactic și în parcurgerea unui curriculum școlar. De regulă, "enciclopedismul" ce caracterizează discursul profesorului este întrerupt de integrarea TIC. Ordonarea secvențelor didactice în lecții poate fi de asemenea dereglată, iar planificarea didactică va trebui să răspundă cerințelor unui management riguros al unor mari teme sau epoci istorice. Informația obținută prin apelul TIC trebuie să facă obiectul unui demers permanent și sistematic de structurare și restructurare, în vederea construirii unor cunoștințe valide și funcționale în domeniul

istoriei. Și, nu în ultimul rând, s-a observat că folosirea TIC determină o pierdere a semnificațiilor învățământului de tip frontal în favoarea unui demers educațional de tip "vertical" atât în relația profesor-elev, cât și în planul personalizării și individualizării învățării.

Există patru mari întrebări la care răspunsul este obligatoriu în contextul integrării TIC în predarea-învățarea istoriei:

1. Poate fi obținută o fiabilitate a surselor documentare?
2. Cum se structurează și se oferă informația? Cum se dezvoltă competențele?
3. Poate fi abordată istoria interdisciplinar?
4. Care este rolul pe care profesorul trebuie să și-l asume în noul context

oferit de TIC?

FIABILITATEA SURSELOR.

Învățământul tradițional înseamnă o activitate științifică și pedagogică întemeiată pe un plan de învățământ, pe o programă școlară și pe un set de acțiuni didactico-științifice indicate într-un manual pentru elevi (devenit instrument de referință și pentru profesor) și într-o ofertă pedagogică relativ abstractă și teoretică, cunoscută sub numele de "metodica predării disciplinei...". Într-un astfel de demers certitudinea fiabilității surselor și a eventualelor resurse și mijloace didactice cu greu poate fi pusă la îndoială. Și nici nu merita efortul, deoarece orice alternativă ar presupune un efort individual sau colectiv, singular și neacreditat de către sistem, și, mai neplăcut, pasibil de a fi sancționat (indiferență, discreditare, respingere, punitie) de către autoritatea administrativă cu misiune de controls (șef de catedră, director, inspector etc.)

Utilizarea TIC în consultarea surselor documentare schimbă fundamental situația. Există câteva cuvinte-cheie prin care poate fi caracterizată această nouă perspectivă: responsabilitate, judecată critică, opțiune liberă, personalizarea, autonomie, motivație și satisfacție intelectuală. Concret, sunt câteva criterii indispensabile în abordarea ofertei TIC, în vederea integrării de o manieră operațională a surselor în domeniul istoriei și în atingerea obiectivelor și scopurilor propuse. Pentru a forma un reflex cognitiv critic este necesar ca elevii să poată constata singuri dacă: informațiile furnizate sunt complete, disimulate sau pur și simplu există omisiuni; există contradicții evidente între informații; există o sursă verificabilă ce pune informația în circulație; informația poate fi datată; se pot identifica intențiile și obiectivele sursei care oferă informația; există o calitate reală a ofertei (text, imagine, sunet, estetică, eleganță) sau aceasta maschează lipsa calității informației. Se poate

imputa caracterul "politist" al cercetării surselor documentare oferite de TIC, dar maniera detectivă de studiu este absolut necesară pentru a descoperi falsul, omisiunea, impostura sau eroarea. Un astfel de exercițiu de formare a judecății critice trebuie susținut prin promovarea unui număr cât mai consistent de situații de învățare simulate sau reale.

Realizarea și asumarea unui demers istoric real se poate face numai în condițiile abandonării "enciclopedismului". Istoria narativă și cantitativă oferă posibilitatea unei învățări relativ facile a cronologiilor, succesiunii și cauzalității, a faptelor și evenimentelor integrate unui context temporal și spațial. Este un tip de învățare susținut de memorie și al cărui criteriu de evaluare este capacitatea de a reproduce informația. Repetitivitatea și supunerea la reguli univoce vor împiedica întotdeauna demersul istoric complex, dinamic, transversal.

Capacitatea de a redescoperi, de a reconstrui și de a reface trecutul nu poate fi dobândită decât prin crearea unor situații de învățare al căror scop este redescoperirea și rezolvarea problemelor. Un dispozitiv pedagogic care privilegiază refacerea căilor cercetării istorice și găsirea soluțiilor ca modalitate de învățare, cere profesorului imaginație dar și rigoare în fixarea unui circuit didactic de abordare a acestor situații: determinarea problemei de studiat; identificarea informației minimale necesare și a ipotezelor de lucru; descoperirea relației personale cu subiectul în cauză (opinii, ipoteze, sentimente, atitudini); organizarea demersului de cercetare prin distribuirea sarcinilor de lucru; consultarea surselor umane și materiale; formularea concluziilor; structurarea informațiilor și a cunoștințelor.

Interdisciplinaritatea. Viața cotidiană nu ne rezervă aproape niciodată satisfacția comodă a unei abordări "monodisciplinare". Școala, în schimb, ne propune spre învățare "felii" de viață pe care le-a numit discipline școlare. Învățarea este circumscrisă cadrului fiecărei discipline. Materialele pedagogice sunt concepute în același mod specific și, în această logică, profesorul nu-și permite să depășească barierele dintre discipline. Informația, competențele, atitudinile devin aprioric netransferabile. Aceste limite ale sistemelor de educație sunt puse în discuție și amenințate chiar de către TIC. Interacțiunea dintre o disciplină oarecare și TIC produce instantaneu interdisciplinaritate și transdisciplinaritate. Polivalența oferită de TIC în abordarea situațiilor de învățare autentice, reale, favorizează planificarea și gestionarea acestora cu aportul complementar al altor discipline. Istoria nu face excepție.

ROLUL PROFESORULUI

O mulțime de factori constrâng instituțiile de învățământ ca periodic să-și reevalueze finalitățile și orientările. Între aceștia profesorul reprezintă un motiv de a reevalua permanent modul în care el interacționează cu elevul. Integrarea TIC propune în demersul didactic o remodelare a comportamentului cadrului didactic din perspectiva noilor roluri pe care el trebuie să și le asume. Fără a neglija rolul de sursă de informare pe care îl are în continuare profesorul, se pot distinge alte patru roluri pe care profesorul de istorie trebuie să și le asume, din toate motivele pe care le-am enumerat în paginile anterioare: creator de situații de învățare, ghid, mediator și model.

În calitatea sa de creator de situații de învățare profesorul planifica contextele de învățare astfel încât acestea să provoace "dezechilibre" cognitive elevilor și să necesite realizarea unui demers de cercetare din partea acestora. Abordarea situațiilor de învățare prin apelul la TIC, dinamica și complexitatea structurării cunoștințelor solicită asumarea rolului de ghid, fără însă a deveni instanța de referință care să ofere soluții prefabricate. Este foarte important ca profesorul să ofere susținerea necesară în identificarea informațiilor esențiale în raport cu cele secundare, acestea și din perspectiva economiei de timp. În plus, în absolut toate situațiile de învățare profesorul are obligația de a fi un mediator între elev, informație, tehnici, metode și TIC. Nu în ultimul rând rolul său de model în acțiunea de cercetare, structurare și valorificare a informației este esențial.

Numeroasele schimbări privind practica pedagogică, în domeniul abordării conținuturilor istoriei ca disciplină, al metodelor și tehnicilor pedagogice, al mijloacelor de informare și documentare, al influențelor psihologice exercitate de integrarea TIC, sunt de natură să solicite o atentă introducere a acestora între instrumentele didactice cotidiene. Constituirea unui set de situații exemplare în care pot fi utilizate TIC, crearea de software educațional în specialitate, deschiderea paginilor web de către profesorii inițiați și colaborarea cu alți colegi ar putea fi primele acțiuni într-o ofertă de reînvățare a meseriei de profesor de istorie. Formarea inițială și cea continuă a profesorilor în sistemul creat de către Ministerul Educației Naționale (facultăți, case ale corpului didactic), în alte instituții private de formare și reconversie profesională, rămâne capitală pentru dobândirea îndemnării de a trăi ziua de mâine.